

Josip Antolović

OTAC ARDELIO DELLA BELLA (1655.-1737.)
APOSTOL DALMACIJE

Uz 250. obljetnicu smrti*

Della Bellina pobožnost prema Spasiteljevoj Majci

Prema enciklici Ivana Pavla II. *Redemptoris Mater* (»Otkupiteljeva Majka«) Blažena Djevica Marija ima posebno mjesto na putu a životu Crkve. Imala ga je isto tako na životnome putu isusovca Ardelija Della Belle. Pokušat ćemo ga barem donekle upoznati.

Della Bella je neprestano imao na usnama i u srcu Marijino sveto ime. O Mariji je imao vrlo uzvišene pojmove i najdublje poštovanje pred njezinim likom. Vjerovao je da je »puna milosti«, da je »blažena što je vjerovala«, da je duhovna Majka svih kršćana. Njezinu majčinskom posredovanju pripisivao je mnoge milosti, osobito milost zvanja za Družbu Isusovu. Njezino majčinsko posredništvo shvaćao je u duhu ignacijanske duhovnosti, u kojoj Marija posreduje kod Krista, a Krist kod Oca, o čemu svjedoče toliki trostruki kolokviji u Duhovnim vježbama.

Svoju pobožnost prema Mariji Della Bella je očitovao u posve konkretnim vježbama. On je znao da se ljubav i osjećaji moraju potvrditi djelima. Tako je na čast Gospe postio svake subote, a jednako tako i uoči svih njezinih blagdana, za koje se, osim postom, spremao različitim pobožnim činima, meditacijama i vježbanjem u krepostima. Uvijek se tužio da se nije dobro pripremio za Gospine svetkovine. Želio je uvijek bolje, uvijek više.

Marijinu zagovoru preporučivao je svoje misije, njoj ih prikazivao. Kaže da njoj pripisuje nutarnji zov koji ga je pozivao i doveo u Dalmaciju. U svojim je uspomenama zabilježio: »Koliko si darova ove noći (tj. na Božić) prikazao Blaženoj Djevici? Ljubi Mariju, ljubi Mariju: ona ti može i hoće pomoći. I pomogla ti je, da, da, da!«

Dok bi se zadržavao u Splitu te odmarao od naporna misijskog rada, svako bi jutro s najvećim duhovnim užitkom hodočastio Gospi od Pojišana i ondje sate i sate provodio u molitvi i razmatranju. U tome je svetištu često i rado propovijedao o Marijinim odlikama. U sjeni toga svetišta želio je biti i pokopan.

Od Marijinih povlastica napose mu je bila draga njezina bezgrešnost već u začecu. Kao misionar dao je naslikati sliku Bezgrešne, koju je neprestano nosio na misijama.

»Sve u svemu, želeći sve sažeti, u malo riječi možemo reći da je pobožnost oca Ardelija prema svetoj Djevici bila, uistinu, važna u svako doba, na svakome mjestu, u svakoj prilici. Može se priznati još i to da je otac Della Bella od Gospe primio mnogo posebnih milosti« (Camelli). Njegov životopisac navodi neke od njih.

* Prvi dio ovoga članka izašao je u našem časopisu br. 6/1987., str. 508-525.

Jednom se, razmatrajući o rasipnome sinu, utekao Mariji. Pošao je pred oltar njezina Bezgrešnog začeća. Ondje imaše osjećaj da je od Marije prihvaćen. Stoga ju je zamolio da ga prikaže Bogu Ocu i njegovu starijem Bratu Isusu. Učinilo mu se da je uslišan, pa je obećao da će se od srca posve staviti u službu duša. Taj nas duhovni doživljaj podsjeća na poziv sv. Ignacija u kapelici La Storta nedaleko od Rima, kada je svetac osjetio da mu je uslišana molba i da ga je nebeski Otac potvrdio da bude u službi njegova Sina Isusa Krista.

Razmatrajući jednom utjelovljenje Božjega Sina te razmišljajući o Marijinim krepostima, »zamolio sam« – kako sam kaže – »preblaženu Djevicu Mariju da mi izmijeni ovo srce i dadne drugo, čisto, ponizno, vjerno, puno ljubavi prema Bogu i prema bližnjemu, i učinilo mi se po nutarnjoj utjehi da sam od Marije Djevice zadobio tu milost.«

Camelli u poglavlju o Della Bellinoj pobožnosti prema Gospi navodi pismo što mu ga je napisao splitski liječnik dr. Dominik Papotti, osoba velika povjerenja oca Ardelija. »Najzubbudljivija činjenica bijaše kada se pred splitskim zidinama otkrila kužna zaraza. Ne gubeći vremena, pošao je odmah velezaslužni otac Della Bella k svojoj Gospi od Pojšana, Majci milosrda, da izmoli njezinu zaštitu. Čim se odande vratio sav radostan i zadovoljan, zajamčio je u povjerenju jednome svojem pouzdanom prijatelju da će zagovorom velike Majke Božje grad ostati pošteđen od takva biča – vjerojatno od kuge. No, budući da je vidio koliko je potišten splitski puk, njegovo se samilosno srce sažalilo nad narodom pa je, propovijedajući na trgu pred katedralom, govorio s toliko snage i žara da je izgledao kao novi Ilija, koji je pozivao na pokoru, pozivajući svakoga pojedinog da sam po volji načini jedan zavjet Gospi, a on obećava da će grad biti očuvan. Međutim, iskra se zaraze širila oko grada i po predgrađima, ušla u lazaret pokraj grada, pa čak i u javnu bolnicu unutar prve ograde, ali ne i dalje: zaustavila se, tako da to bijaše očito čudo što ga je obećala i pretkazala ona velika duša.« Dotle liječnikovo pismo ocu Camelliju.

Otac Camelli dalje svjedoči: »Rečenome moram nadodati ono čemu sam bijah svjedokom, to jest kada se otkrila spomenuta zaraza, otac Ardelio bio je pozvan da narodu izrekne propovijed. Odlučio se za onu što ju je nekoliko dana prije stavio na svoj stolić ili na pisaći stol, ali je nije mogao naći koliko god je tražio, dok nije primijenio naum pa se odlučio za propovijed o utjecanju Svetoj Djevici. Kako je rekao, ta mu je propovijed ležala na srcu, jer je predosjećao da će Gospa spasiti grad. I tek što se odlučio za tu propovijed, našao je onu što ju je prije uzalud tražio. Na počecima te pošasti, kada sam i ja pokazivao neku bojazan i zabrinutost, rekao mi je jedne večeri pouzdano i ozbiljno: 'Ne bojte se, kuga neće doći u grad, a kada bi i došla u grad, ne bi došla u našu kuću.'«

Otac Della Bella imao je veliku vjeru u moć Marijina zagovora, pa bismo u nekoj smislu i na njega mogli primijeniti Elizabetine riječi izrečene Mariji: »Blago tebi, jer si povjerovao!« Marija je svojom vjerom prethodila Crkvi i svakome njezinu članu na putu vjere kroz povijest čovječanstva. Prethodila je i svojemu velikom štovatelju ocu Della Belli, a on ju je cijeloga svojega života vjerno pratio i nasljedovao. Njegova pobožnost prema Gospi bila je, dakle, živ hod vjere, životno hodočašće na kojemu je stalno osjećao njezinu aktivnu prisutnost. Gospa mu je bila bliza, osjećao ju je i doživljavao kao Majku kojoj povjeravaše sve svoje brige, križeve i poslove. Njoj je ostao vjeran do kraja života, a ona mu je izmolila sretnu i blagu smrt u Gospodinu.

Različiti milosni darovi

Već je sv. Pavao u I. poslanici Korinćanima govorio o različitim darovima u Crkvi: »Jednom se po Duhu daje mudrost, drugomu znanje – po istom Duhu; jednom

se daje vjera u istom Duhu, drugom *dar ozdravljanja* u ovom jedinom Duhu; jedno-
mu *moć čudesa*, drugomu *dar proricanja*... A sve to čini jedan te isti Duh koji to raz-
djeljuje svakomu kako hoće« (12,8-11). Promatrajući život oca Della Belle, već smo
uočili u njemu neke izvanredne Božje darove. U ovom poglavlju uočiti ćemo njegov
postupak s bolesnicima. Kao što su apostoli nekoć rekli Isusu: »Svi te traže« (Mk
1,37), tako se donekle može reći i za našeg misionara, pogotovu kada se radilo o
bolesnicima.

U Splitu se neka odlična dama, koja se ispovijedila kod oca Della Belle, razbolje-
la na smrt i bilo je malo nade da preživi. Upitali su oca Della Bellu da nije možda već
umrla, jer je jedva još davala znakove života, a on je rekao da nije i da to osjeća u
sru. Bolesnično stanje bilo je, zaista, teško pa je primila i sakramente umirućih.
Unatoč maloj nadi u ozdravljenje, ona je ipak potpuno ozdravila.

Jedna druga odlična gospođa, jednako tako pokornica oca Della Belle, već je
duže bolovala i stanje se sve više pogoršavalo, dok su liječnici bili bespomoćni ne
mogavši naći prikladna lijeka. Posjetio ju je i o. Della Bella, a ona mu reče: »Oče, ho-
ću li ovaj put otputovati u vječnost?« Božji je čovjek odgovorio: »Ne, ne!« – No zatim
je – p. Camelli misli iz poniznosti – još dodao: »Bit će ipak onako kako Bog hoće!«
Dama nije davala previše važnosti riječima oca Della Belle i nije gubila nadu u oz-
dravljenje. Ono je, doista, i uslijedilo.

Dok je bio u Zadru, ondje je ležala nešto neraspoložena gospođa Elena Pellegrini,
poznata u takozvanom visokom društvu. Bolest nije nipošto izgledala ozbiljna.
Pozvan je da je posjeti i otac Della Bella. Došavši u posjet, on joj je odmah s vrata
rekao povišenim glasom: »Gospođo Jeleno, sjetite se da valja umrijeti!« Bolesnica
nije vjerovala u skorbu smrt pa se našalila: »Dobra je ova bolest, oče. Nakon druge tak-
ve dobro bi došla četvrtina kopuna i čaša vina!« Pater je Della Bella ispovijedio boles-
nicu, a ona je nakon nekoliko dana preminula. Pretkazanje se oca Della Belle ispuni-
lo.

Nalazeći se jednom u Splitu, javljeno mu je da je u Zadru jedna velika ličnost,
inače njegov prijatelj, u teškome stanju i da je opasnost od smrti posve realna. Sutra-
dan je »sveti čovjek« – kako ga naziva njegov životopisac i subrat Camelli – rekao svo-
jim ukućanima: »Reći ću svetu misu za jednoga gospodina« – spomenuo mu je i ime,
ali i ne upitan, odmah je dodao: »Nije mrtav, nije!« Tako je i bilo. Nakon nekoliko
dana saznalo se da stanje toga čovjeka postade bolje, a kasnije bijaše posve ozdravio.

Godine 1729. bio je pozvan da blagoslovi bolesnog sinčića gospodina Jeronima
Episcopopola. Roditeljima je rekao da će poći od bolesnika tek onda kada bude sigu-
ran da su posve predani volji Božjoj. Roditelji izraziše slaganje s Božjom voljom, a on
otputova. No prije puta blagoslovio je dječaka te nad njim izmolio neke molitve. Dok
je to činio, P. Ardelio rekao je da je to Božja volja i da joj se valja pokoriti. Dječak je
nakon nekoliko dana umro.

Kako Camelli opisuje oca Della Bellu, vidi se da ga je smatrao svecem, jer je
pobilježio neka svjedočanstva koja su mu bila zajamčena zakletvom. Jedno takvo
svjedočanstvo dao mu je spomenuti Jeronim Episcopopolo. Ono glasi: »Godine 1731.
dogodila se pošasna zaraza u mjestancu Lucia, a mene je, budući da sam bio profesor-
-kirurg, odabrala gradska uprava da moram izići iz grada da bih u onome mjestu bio
na pomoć bolesnima. Vežan službom na tako delikatnan zadatak napustio sam majku,
četiri kćeri za udaju; sve sam ih ostavio da se izložim riskantnoj pogibelji. Odmah sam
žurno pošao ocu Ardeliju, bacio se pred njegove noge moleći njegov blagoslov, a on
me ne samo blagoslovio nego i obodrio uvjeravajući me da mi se neće ništa zla dogodi-
ti i da ću se zagrijati za pomaganje onim siromasima. Utješio sam se i pošao u ono što
je izgledalo vrlo opasno. U roku od 28 dana umro je tako reći na mojim rukama stra-

žar, koji mi je bio dan kao čuvar, i nisam ga htio napustiti, iako sam na njegovoj desnoj strani otkrio nateklinu limfnoga čvora, od koje je umro one iste noći, a ja sam mu molitvom preporučivao dušu nalazeći se priljubljen uz njega. Sutradan je o tome govorio čitav grad i okolica. Nisam ga htio napustiti, jer smo jedan drugome dali riječ da se nećemo rastaviti sve do smrti, a da je Gospodin Bog dopustio, i ja bih hrabro umro. Kada je čuo što mi se dogodilo, otac Ardelio potrčao je na gradske zidine, pozvao me i dao mi svoj sveti blagoslov govoreći: 'Ne bojte se i nastavite obavljati svoje zadatke, neće vam se dogoditi ništa zla, nećete umrijeti', a isto je tako tješio i moje kod kuće i sve se zbilo kako je govorio.«

Girolamo Episcopopolo pruža nam još jedno svjedočanstvo. »U lipnju 1733. razbolio se moj sin Gian-Antonio, šesnaestgodišnjak, a bijaše mi on jedino muško dijete. Zahvatila ga je zločudna groznica te hemoragija krvi iz nosa i dovela ga na rub groba. Liječio sam ga, dok još nismo smjeli komunicirati s gradom, a ja sam s obitelji stanovao u predgrađu Pozzobra u kući Marčić. Posve iscrpljen, sin bijaše gotovo napušten i od mene i od majke, a s ljubavlju ga je dvorila ugledna gospođa Laura Grisogono, plemkinja toga grada, koja mi je posvjedočila kako je na dječakovu otvorenom oku vidjela muhu koja ga je grizla, a on se uopće nije micao. O stanju mogega sina bio je obaviješten i otac Ardelio te, ganut samilošću prema nama, reče ocu Camelliju i ocu Castellaniju, a obojica su isusovci, da će s dopuštenjem poći izvan granica propisanih zbog opasnosti od zaraze, naći bolesnog sina, blagosloviti ga, a on će tada ozdraviti. Ušavši u dječakovu sobu, nazva ga imenom: 'Gian-Antonio, ozdravit ćete i uzeti ovu sličicu sv. Ignacija, a kada ozdravite, učinit ćete što ću vam reći: a to će biti da ćete postiti uoči svečeva blagdana, da ćete se na sam blagdan ispovijediti i pričestiti, bit ćete zdrav i slobodan od sadašnjeg zla, a bit ćete očuvan i u budućnosti, ako budete pobožan i bogobožan.'

I tako je i bilo, moj se sin oslobodio bolesti te živi na slavu Gospodina Boga, a po molitvi onoga blagoslovljenog oca Ardelija.

Ja Girolamo Episcopopolo vlastoručno sam napisao istinu o onime što me je zapalo po milosti ovoga blagoslovenog svetog čovjeka i sve to pod zakletvom.«

O jednom drugom slučaju svjedoči gospodin Nikola Livanović, svećenik, kojemu bijaše svjedok dok je neko vrijeme oca Della Bellu pratio na misijama. Nalazeći se u Radašinovcu, ondje vladaše velika suša. Sva zemlja bijaše ispucana i Božji je Sluga organizirao procesiju da bi se od Gospodina izmolila kiša. Završivši procesiju, misionar je javno rekao narodu: »Bog će uskoro poslati kišu!« Kad je uvečer bio završen sav misijski program, pođoše iz Radašinovca otac Della Bella i svećenik Livanović. Promatrajući velike pukotine u ispucanoj zemlji Livanović reče »Oče, zemlji je vrlo potrebna kiša, jer se ono što je zasijano gotovo sve osušilo.« Na te se riječi otac Della Bella zaustavi, sklopi ruke i uzdahne prema nebu. Stojeći tako izmoli sedmi redak iz 134. Psalma: »Oblake diže s kraja zemlje; od munja čini kišu.« A zatim doda iz dna duše još ove riječi: »Gospodine, podaj kišu našem puku!« Zamalo smo stigli do prenoćišta, a nebo se naoblači pa još iste noći pade obilna kiša, korisna i dostatna za sva okolna mjesta i svi zahvaljivahu Bogu za primljenu milost. Sutradan je revni misionar razveselio Božji narod i uzeo taj uspjeh molitve za temu svoje propovijedi, potičući sve da kao zahvalu Bogu daruju svoje suze pokajnice i svoje skrušenje.

Ovaj put o. Ardelio izmolio je kišu, a drugi će put izmoliti vedrinu. Potkraj 1703. došao je u Anconu, odakle je želio poći u Dalmaciju. No već dva mjeseca kiše i nevjeme onemogućivahu plovidbu prema našim stranama. Božji se sluga dao na molitvu pred slikom sv. Franje Ksavera, svojega velikog zagovornika. Molio je za vedro i mirno vrijeme. I gle čuda! Već sutradan nebo se razvedrilo, vrijeme popravilo i on za dva dana krenu prema svojoj ljubljenoj Dalmaciji.

Jednom je držao misije kraj neke mletačke utvrde. Na dan opće pričesti, dok je puk bio u crkvi koja međutim nije imala krova, poče padati kiša. Obred još nije bio završio. Narod je htio izići iz crkve i skloniti se na sigurnije mjesto. Otac Della Bella ga zaustavi, pade na koljena, poče moliti i kiša stade. Nastavilo se s dijeljenjem pričesti, kad i kiša poče opet padati. No ni misionar se ne predaje samo tako. On opet raširenih ruku poče moliti, a kiša stade, dok je svuda naokolo voda tekla kao bujica. I tako je bilo dosta vremena da se završi dijeljenje pričesti. Božji je narod taj, očito čudesni zahvat, pripisivao molitvi svojega svetog misionara.

Jednog je ljeta o. Della Bella držao misije u okolici Zadra. Kada najednom nastaje strašno nevrijeme, koje svima prisutnima na misijama utjera strah u kosti. Neki se dadeše da pucnjavom razbiju oblake. Međutim je misionar svojom molitvom i blagoslovom smirio situaciju. To je bilo uspješnije od pucnjave koja je unosila još veću zabunu.

P. Camelli spominje kako je Della Bella, ploveći morem, također učinio slična čudesa moleći za pogodan vjetar.

Doktor Domenico Angiolo Papotti svjedoči kako je plemenita barunica Ianco dugo bila bolesna. Ne manje uciviljena na duši negoli bolesna na tijelu, pošla je ocu Ardeliju. Camelli kaže da mu je ona sama to pripovijedala. Zamolila ga je da je blagoslovi, a on se iz poniznosti tome opirao govoreći da je samo nevrijedni grešnik. Budući da je ona i dalje navaljivala, da bi je utješio, reče joj: »Neka vas Gospodin blagoslovi« I samo to bijaše dovoljno da se bolesnica smiri, a onda i posve ozdravi.

Isti doktor Papotti spominje kako je neka splitska gospođa Angiola Calergi bila opsjednuta od zloduha. Ostali su neuspješni svi naponi egzorcista. Kada se jedan svećenik u kući oratorijanaca mučio ne bi li je oslobodio, a ona pošla kući, prolazila je kraj crkve sv. Filipa, gdje je otac Della Bella sav utonuo u molitvu. Nesretnica ga je zamolila za blagoslov. On je i dalje molio kao da je ne čuje, ali je žena i dalje tražila blagoslov. On joj tada reče: »Pođite i neka vas Bog blagoslovi!« Žena ga odlazeći dotiče iz pobožnosti desnom rukom, a kući se vrati slobodna. S čuđenjem primjećujem da je ta ruka s nutarnje strane kojom se dotakla Božjega sluga postala posve modra.

Sam otac Della Bella priznao je da je po zagovoru sv. Filipa Nerija, dok je boravio u Veneciji zbog tiskanja *Ilirskog rječnika*, postigao dvije čudesne milosti, no nije izrekao okolnosti. P. Camelli XII. poglavlje Della Bellina životopisa, koje bijaše naslovio »Razna pretkazanja P. Ardelija«, završava onako: »Primio je od Gospodina i mnogih drugih važnih milosti, i manje poznatih, o kojima ipak neću govoriti, ili zato da ne bih odviše odužio, ili zbog toga što ne poznajemo neke pojedinosti povezane s njima. Ne želim ipak prešutjeti da je između drugih izvanrednih prosvjetljenja i nutarnjih osjećaja što ih imaše u svojim molitvama jedna milost, a ta je da će se spasiti. No kada i ne bi imao to prosvjetljenje, sveta i dragocjena smrt, kojom je okrunio svoj život i svoje apostolske napore, svakomu koji to želi daje vrlo utemeljeno svjedočanstvo.«

Svetački primjer oca Della Belle kao i tolikih drugih svetih ljudi pokazuje kako je zalaganje u Božjoj službi te vjernost svojem zvanju, koje god ono bilo, najdivnija proslava Boga i najbolja priprava na smrt. Može se također reći da je svetački život u najodličnijem smislu zapravo najsređeniji život unatoč svim teškoćama što prate i takav život.

Otac Della Bella se svojski trudio da žarkom molitvom i svestranim apostolskim zauzimanjem postigne savršenstvo na koje kao redovnik na osobit način bijaše pozvan. Znao je da to ne može postići sam od sebe i zato se posve predao vodstvu i nadahnućima Duha Svetoga, na neki se način utopio u Njega, pa se i na njemu ispunilo ono što je zapisala sv. Magdalena De Pazzi (1566.-1607.): »Kao što se dvije rijeke slijevaju jedna u drugu te ujedno sjedinjuju na takav način da manja od njih napušta svoje, a

preuzima ime veće, tako čini i taj božanski Duh koji ulazi u dušu da se sjedini s njome.«

Otac Della Bella živo je doživljavao to sjedinjenje u molitvi, koja bijaše napose žarka kada je stajao pred problemima, pred bolesnicima, pred opasnošću od kuge, pred olujom na moru, pred opasnošću pred nevremenom, pred sušom. A Duh mu je Sveti obilno dijelio svoje milosne darove na sveopće dobro, na izgradnju Crkve Božje u južnome dijelu naše domovine.

Na zalazu života

Sve što je Lorenzo Camelli u svojem »Breve Ragguglio« napisao o ocu Della Belli moglo bi se sažeti u jednu shemu. Živjeti sveto znači živjeti po euharistiji. Mi smo već vidjeli kako je on proživljavao to otajstvo, u kakvoj je cijeni kod njega bila misa, pričest, pobožnost prema euharistiji.

Mi vjerujemo, živo je vjerovao i Della Bella, da je euharistija žrtva križa i prisutnost uskrsloga Krista. I svet život kršćanina, osobito redovnika, stalno je razapinjajući, trajno predanje, neprestani »ne« svojoj, a potpuni pristanak Božjoj volji; pristanje s mnogo ljubavi uz Očevu volju u Kristu, po Kristu i s Kristom. »Samo onaj koji ne izbjegava nebrojene križeve zasađene uz naš životni put svakoga dana, samo onaj koji u tamnim noćima, zabludama, vlastitim i tuđim slabostima, u ponorima i besmislenostima života otkriva onoga koji se prinio i prikazao Ocu, samo onaj koji se ne vješa uza samoga sebe, već se u Duhu Svetom prikazuje s Isusom Ocu, ulazi s njim u novi i posve drukčiji život. On je u njemu, skrovito ili javno, u nijemoj vjeri ili u rječitome iskustvu da je već u uskrsnuću, upravo u novome životu. On živi s Gospodinom koji je živ« (biskup Klaus Hemmerle).

Sve se to očitovalo u čitavom životu oca Della Belle, ali je ipak zasjalo posebnim sjajem na zalazu njegova života i u njegovoj blaženoj smrti. Neka u tome progovore posvjedočene i zajamčene činjenice!

Tekla je poput mirne nizinske rijeke pred ušćem u more godina Gospodnja 1733., a u životu oca Della Belle sedamdeset deveta. On sam je rekao da se naprezao u misijskom radu gotovo do svoje 80. godine, a onda prekinuo taj rad. Vidjet ćemo odmah zbog kojega razloga.

Nakon što je gotovo četiri mjeseca proveo u misijskom radu na galijama i odredu Francesca Dieda, kapetana Mletačkog zaljeva, te po cijelom otoku Braču, a onda se 6. srpnja vratio u Split, nakon mjesec i pol dana, tj. u noći 21. kolovoza, nenadno je doživio moždani udar koji mu je vrlo oslabio čitavu desnu stranu. Odmah su upotrijebili sve prikladne lijekove tadašnje medicine i on se toliko oporavio da je na Malu Gospu – doduše, s teškom mukom – mogao ipak služiti misu. Bolesnik je u istome stanju ostao sve do 8. siječnja 1735., kad ga je pogodio drugi sličan udar. Već prije oslabljena strana tijela postade još slabija. Pater se više nije mogao držati na nogama pa je morao stalno biti u krevetu ili na stolcu. Budući da se bez tuđe pomoći nije mogao podizati niti pokrenuti s jednog na drugo mjesto, bio je vrlo ovisan o samaritanskoj ljubavi svojih najbližih. Takvo je stanje potrajalo sve do u jesen godine 1737.

Sve to dugo vrijeme mirovanja upotrijebio je kao pripravu za smrt. Činio je to pobožnim razmatranjima, usmenim molitvama, čitanjem životopisa svetaca, recitirajući Psalme, a rado je čitao i glasovitu knjigu *Vježbaj se u kršćanskoj savršenosti* oca Alfonza Rodrigueza, klasičnoga duhovnog pisca.

Mnogo je trpio u duši zbog toga što više nije mogao raditi u izravnom apostolatu za duše. Njegov nekoć tako aktivan život naglo osuđen na mirovanje bijaše za njega velika pokora. Trpio je i na tijelu od različitih katara, krvarenja i drugih raznih staračkih slabosti. »No on je sve to« – kako piše Camelli – »prikazivao Gospodinu, a ako

bi koji put i došla do izražaja njegova naravna sklonost k srdžbi, on bi se odmah obuzdao izgovarajući svoju uobičajenu strjelovitu molitvicu: 'Nek se vrši volja Božja!' Više put u to vrijeme s iskrenim je osjećajem rekao da zahvaljuje Gospodinu što ga je sveo na to stanje, a kada bi se opet pojavila njegova osjetljiva narav bilo zbog težine zla ili dugočasnosti vremena, on bi sam sebe korio te govorio da je ništavilo.«

Upravo na dan kada se u Družbi slavi obljetnica njezina osnutka, 27. rujna 1737., opet ga je udarila kap koja ga je još više oslabila. Tada je sa svom ozbiljnošću rekao svojem subratu Lovri Camelliju da su mu dani odbrojani zamolivši da ga ne napušta. On mu je odgovorio da bude miran, a on će ga, kada bude vidio da je došlo već ono zadnje o tome jasno obavijestiti, i pružiti mu svu potrebnu pomoć. Već je imao prilike da to učini u noći 26. studenoga 1737., kada je oca Della Bellu pogodio još jedan udar, a onda idućeg jutra ponovno još jači udar. Brzo je pozvan liječnik, koji je rekao da bi bolesnik mogao vrlo brzo podlegnuti. On je sve to prihvatio s potpunim predanjem Bogu. Primio je tada s mnogo pobožnosti posljednje pomazanje, odgovarajući na molitve svjestan i bistra uma.

Očevidac – o. Camelli – ovako opisuje razvoj bolesti svojega velikog i dragog subrata oca Ardelija: »Ustavši iz kreveta, sjedio je na stolcu, kada nakon što je primio sveto pomazanje, dođe do novoga srčanog udara, no on onako ponosno ostade nepomičan na onoj stolici. Izgubivši svaki osjećaj pa i boju, izgledao je kao da će svaki čas preminuti. No već nakon pola sata za tren oka on se probudi kao oda sna, otvori oči, vratila mu se i boja i govor i ono što je najznačajnije: bistrina duha kudikamo bolja nego u posljednjih dva tri mjeseca. Položili smo ga na postelju, a uvečer je primio svetu pričest s najvećom duhovnom utjehom, jer je bio svjestan te velike milosti za koju je dugo svaki dan molio svetu Barbaru, djevicu i mučenicu, prema kojoj bijaše vrlo pobožan.

Idućih dana pa sve do smrti očuvao je bistrinu pameti, osim nekoliko manjih prekida, kada bi izgubio svijest. Zadržao je sposobnost govora, premda je zbog natečenoga jezika govorio nešto teže. Sve to vrijeme pobuđivao je razne čine kreposti. Svi oni koji su naizmjenično danonoćno bdjeli uz njega, ne puštajući ga nikada sama, među kojima bijah i ja, svjedoci smo njegove strpljivosti i predanja u najtežim bolima što ih bijaše trpio. Pobuđivao je čine bogoslovnih kreposti: vjere, ufanja i ljubavi te se neprestano obraćao ranama Raspetoga i blaženoj Djevici Mariji. Može se reći da se neprestano bavio molitvom.

Bijaše, doista, vrijedna udivljenja poučljivost i spremnost kojom je slušao liječnika i one koji ga dvorahu ne odbijajući nijednu stvar, odgovarajući uvijek s najvećim mirom: 'Kako hoćete, kako hoće liječnik!' Jednako je vrijedna udivljenja i divna sigurnost kojom je rezonirao o svojoj skorašnjoj smrti kao da bi se radilo o putu u prirodu; zatim prisutnost duha pa onda spasonosne napomene što ih davaše onima koji ga posjećivahu a bilo ih je mnogo, i to svake vrste: svećenici, kanonici, plemići, činovnici, oni s visokim naslovima. Sve ih je primao sa svojom uobičajenom smirenošću, preporučujući se u njihove molitve, diskretno ih potičući na pobožnost i Božji strah. I u tim je časovima pokazivao svoju zahvalnost. Tako kada ga je posjetio splitski nadbiskup Antun Kacich i podijelio mu papinski blagoslov i oprost na času smrti, on mu je plaćući preporučio onoga mladića koji ga je posluživao posljednje četiri godine njegove bolesti, a mene je također zadužio da ga pomažem i dadnem mu sašiti odjeću.

Više put dao je da mu čitaju njegove izjave što ih je vlastoručno napisao i pribilježio, a bile su pune osjećaja te najponiznijih i najpobožnijih čina. Više put poduzimao je i čine pomirenja, a kada su mu dolazile neke povjerljive osobe, pitao sam ga jesu li ga u čemu ikada povrijedile, on bi odgovarao: 'ne!'

Jedne od posljednjih večeri njegova života raspravljao sam pred njim o presvetoj

Djevici i njezinim odlikama, a on bi vidljivo pokazivao svoju veliku ljubav i poštovanje prema Njoj. Dugo smo produžili taj razgovor, a ja sam mu rekao, kad dođe u nebo, da me preporučiti presvetoj Majci. On mi je obećao ispuniti želju te rekao da ću tada biti sigurnije uslišan.«

Blažena smrt u Gospodinu

Zemaljski životni vijek svakoga čovjeka dođe kraju. Tu nema iznimke. Nije bio iznimka ni otac Della Bella. Njegovo se stanje 1. prosinca 1737. počelo još više pogoršavati. Toga dana izgubio je govor. Zanimjemila su usta koja su tolike godine naviještala Božju riječ, poticala, korila, obraćala na pravi put. Disanje je postajalo sve teže, a grlo sve suše. Duh je još uvijek bio priseban pa je umirući mogao još raspoznavati oko sebe.

Dočekao je i treći dan prosinca, blagdan svojega velikog zaštitnika sv. Franje Ksaverskoga. No njegovo je stanje bilo toliko teško da su subraća počela s molitvom za umiruće, preporučujući njegovu plemenitu vatrenu dušu Gospodinu. Dano mu je ponovno sakramentalno održenje. No on je bivao sve slabiji, mogao je još samo stiskati raspelo u gotovo već obamrlim rukama. Dali su mu u času umiranja i zapaljenu svijeću u ruke, posebno blagoslovljenu za taj čas. Smrt je nastupila oko podne 3. prosinca 1737., na blagdan sv. Franje Ksavera, po čijem je primjeru želio biti misionar, a on mu je prije 34 godine izmolio tu milost. Nije on, doduše, pošao u vanjske misije, nego u naše krajeve, ali ipak kao apostolski misionar s Franjinim žarom za duše u duši. On mu je bio uzor kako se treba žrtvovati za duše.

Svi nazočni pri umiranju oca Della Belle ostadoše pod najdubljim dojmom jer su vidjeli kako umire pravednik, Božji čovjek, vjeran Kristov sluga. Gotovo su mu mogli sveto zavidjeti na takvoj smrti, nakon života ispunjena nebrojenim zaslugama.

Camelli piše da je umro »u devetnici Bezgrešnom začecu, u sveto adventsko doba, na vigiliju svete Barbare, svoje odvjetnice, te na lijepo podne blagdana svojega velikog zaštitnika sv. Franje Ksavera.« Neki su već nekoliko dana prije govorili da će otac Della Bella umrijeti jednoga važnog dana.

Liječnik, doktor Papotti, u pismu ocu Camelliju iznio je ove važne okolnosti smrti oca Della Belle: »Na molbu Vaše Velečasnosti da Vam opišem ono što je vrijedno zabilježiti na našem ocu Ardeliju Della Belli, uvijek časne uspomene, potvrđujem neke stvari što nadilaze prirodni tok. Iako je pretrpio više udara, uvijek je zadržao bistar i slobodan duh sa sretnim pamćenjem, sposobnim za sve duševne operacije, što se ne događa pri takvim bolestima ili udarima... Zbog toga je zahvaljivao Bogu te se s radosnim i savršenim predanjem raspodložio za dragocjenu smrt pravednika...«

Liječnik spominje da kod njega u posljednjoj bolesti nije osjetio nikakva neugodna zadaha, premda mu se u razgovoru vrlo približavao. Na njegovu se lijepom licu vidjelo da je umro lijepom smrću. Spomenuti liječnik, veliki pokojnikov prijatelj, mislio je da će zbog njegove smrti osjećati veliku i tešku bol, a on je osjetio suprotno, duhovnu utjehu, jer je eto onaj koji se toliko izmorio u životu sada prešao u preblagi san. Na njegovu je licu odsijavalo nešto lijepo što je sve prisutne ispunjavalo nekim lijepim osjećajem.

Kada se po Splitu raznijela vijest o smrti oca Della Belle, pohrliše mnogi k njegovu odru. Neki su mu poljubili ruku, a drugi opet tražili kakvu relikviju u obliku predmeta ili slike kao trajnu uspomenu na dragog i nezaboravnog pokojnika.

Svećane zadušnice za dragog i nezaboravnog pokojnika održane su uz sudjelovanje nadbiskupa, kaptola i klera, a bili su prisutni i predstavnici »Serenissime«, to jest Mletačke Republike. Svećani ophod s pokojnikovim tijelom uz sudjelovanje tako

reći cijeloga grada pošao je u primacijalnu crkvu – katedralu. Ondje lijes bijaše položen na katafalk, zatim otpjevana misao uz pratnju glazbe. Poslije zadušnica povorka je krenula izvan grada u crkvu Gospe od Pojišana, gdje je pokojnikovo tijelo bilo izloženo u oltarnoj kapeli sve do 23 sata kasno u noć. Tada je lijes bio zatvoren te zapečaćen pečatom Družbe Isusove – IHS – i javnim pečatom gradskoga kancelara.

Posmrtna slava

»Nastojte očuvati jedinstvo Duha, povezani mirom. Jedno tijelo i jedan Duh, kao što ste svojim pozivom pozvani samo k jednoj nadi« (Ef 4,3-4).

Otac Della Bella bio je za života promicatelj duhovnog jedinstva vjernika potičući sve na jednu nadu – na život vječni u Boga. Nastavio je s time i nakon smrti, jer su se ljudi okupljali oko njegova groba te tako i među sobom bivali povezaniiji, dublje doživljavali jedinstvo u Kristu, povezanost po pripadnosti jednoj Crkvi.

Dana 11. i 20. prosinca, samo nekoliko dana nakon smrti cijenjenog misionara održane su zadušnice uz glazbu, uz svečano okićen katafalk, nad kojim bijaše njegov portret što ga naslika veliki Della Bellin prijatelj Michele Loposignuoli. Izrečeno je i pohvalno slovo. Prvi put to je učinio doktor Ivan Petar Komarić, a drugi put doktor Jakov Dudan. Obojica bijahu pitomci Ilirskoga kolegija u Loretu, u kojem se od 1580. do 1860. školovahu mnogi sinovi našega naroda i cijeloga Balkana.

Camelli piše: »Veliko i sveopće poštovanje što ga je otac Ardelio ostavio o sebi u cijeloj Dalmaciji nije potrebno dokazivati, jer je stvar javna i poznata svima. Tko god ga je poznavao i susretao, odmah je o njemu zadobio pojam velikog Božjeg sluga i apostolskog čovjeka. Preuzvišeni gospodin Angiolo Emo, u tri godine dok bijaše generalni prokurator u Dalmaciji, želio ga je uvijek imati sa sobom, a nazivao ga 'svetim Ocem'.«

Kanonik don Vito Glavašević iz Makarske zapisao je ovo: »Otkako sam upoznao oca Ardelija, uvijek sam se u njemu divio njegovoj žarkoj revnosti u apostolskom služenju, u nastojanju oko spasavanja kršćanskih duša, njegovu preuzornom životu, njegovoj jedinstvenoj meditaciji, stalnoj molitvi, kada nije bio zauzet kakvim drugim ne manje zaslužnim svetim zanimanjem. Svatko se divio čednosti i strogosti njegova života, koji bijaše urešen svakovrsnom krepošću, cijenjen ne samo od obična puka, nego i od prvih ljudi u pokrajini...«

A glasoviti i ugledni zadarski nadbiskup Vinko Zmajević dao je o ocu Della Belli ovo pisano svjedočanstvo: »U ovoj je nadbiskupiji ostavio velik glas svete kreposti naš preodlični poslanik. I sami odijeljeni kršćani, iako protivnici katoličkog imena, bijahu pravedni prema njemu nazivajući ga imenom sveca. Ja ne samo da sam ga ljubio najvećom nježnošću, već sam ga na osobit način upravo častio. Divio sam se velikim činima kreposti u njegovu svakodnevnom ponašanju. Mjesecima i mjesecima zadržavaše se kod mene, a za generala Ema najveći je dio vremena potrošio u Zadru, uvijek aktivan i predan spasenju duša. Svaki je dan posjećivao bolnice, gradske četvrti i galije. Nije izgubio ni časa, a da ga ne bi upotrijebio u djelima ljubavi i za spasenje duša. S pravom mu bi dan naslov apostola, a to i zasluživaše njegova nikad besposlena revnost; uvijek radin i koristan svima...«

Podatak da su ga poštovali i pravoslavci još više opravdava tvrdnju da je bio čovjek pomirenja, širenja kršćanskog jedinstva u jednome Božjemu Duhu.

Camelli ovako zaključuje svoj hvale vrijedni spis: »Neki pripovijedaju o različitim milostima što su ih zadobili nakon što su se preporučili posredovanju patra Ardelija Della Belle, kada već bijaše umro, ili da su se u svojim potrebama i slabostima služili

li nekim njegovim stvarčicama što ih je upotrebljavao dok je bio živ. Ja ipak o tome neću pripovijedati niti izreći ikakav sud, pa ovdje stavljam točku na ovaj svoj kratki prikaz na slavu Božju i čast Njegova Sluge.

Sve na veću slavu Božju!«

Za kraj, a radi sažetog prikaza života i djela oca Della Belle, navodim riječi Dubrovčanina, gospara Vinka Adamovića što ih je 1883. napisao u jednim novinama: »Della Bella je prešao u bolji život 3. prosinca 1737. u Splitu u 83. godini života. Među nama je živio punih 26 godina kao učitelj, skrbnik i propovjednik. Njegova je smrt potresla sve u čitavoj Dalmaciji, a zadarski je nadbiskup dao urezati u bakar lik prezastužnog isusovca s natpisom A. Ardelio Della BELLA, Družbe Isusove, misionar, umro je u Splitu 3. prosinca 1737. u 83. godini života, poznat u ljubavi prema siromasi-ma, u revnosti za duše i u štovanju Blažene Marije Vazda Djevice.«

Tri navedene kreposti sjaje poput zvijezde na svećeničkoj kruni najvećega dalmatinskog misionara. Po njima on i danas – iako u vječnosti – glasno govori.

Pogovor

U ovome kratkom životopisu oca Ardelija Della Belle nisam se zaustavio na njegovu literarnom radu, osobito na sastavljanju njegova *Rječnika*. Postupio sam tako zbog dvaju razloga:

1. Jer o tome, osim nekoliko napomena, u svojem »Breve Ragguaglio« ne govori ni otac Camelli.

2. Jer nisam stručnjak u filologiji, pogotovo slavenskoj i hrvatskoj.

Ne mogu ipak a da ne navedem dva posve kratka mišljenja dvojice naših jezičnih stručnjaka. Iz njih se jasno vidi da je u povijesti razvoja hrvatskoga književnog, standardnog jezika Ardelio Della Bella nezaobilazan svojim djelom.

Prvo je mišljenje profesora Radoslava Katičića, vrhunskog stručnjaka u pitanjima hrvatskoga jezika. On piše: »Poslije Appendinijeve gramatike i Stulijeva rječnika, svatko tko se trudio oko novoštokavske standardizacije u Hrvata imao je čvrste temelje i bolja pomagala nego prije njih... No taj se razvoj može pratiti i dalje u prošlost. Appendini i Stulli, onakvi kakvi se pokazuju u svojoj gramatici i rječniku, nezamislivi su bez Kašićeve gramatike i Mikaljina rječnika. Na tu se dvojicu pak nadovezuje *Della Bella* svojim rječnikom i malim gramatičkim nacrtom.«

Dragutin Raguš napisao je ovo: »Hrvatski se književni, standardni jezik rodio s Kašićem, tamo 1604, ustao je na noge i prohodao u 18. stoljeću, stasao je u 19. stoljeću, integrativni tokovi i hrvatske kulture i hrvatskoga jezika dovršavaju se tek u najnovije doba.«

Iz navedenog slijedi da je i Della Bella pomogao da hrvatski jezik stane na noge i prohoda. Hvala mu i za to! Danas to više kada se opet moramo boriti za svoj materinski jezik.

Dodatak

I.

Misijski rad oca Della Belle prema dvama izvještajima p. Rovisa za godine 1703.-1724. (*ARSI*, Ven, ff. 477-488)

Kronološki pregled:

1703. Ninska biskupija, Split i okolica, Postrana, Poljica

1704. Klis za narod iz cijele Zagore, Morlakije, Splitska nadbiskupija u vizitaciji s nadbiskupom, Dubrovačka biskupija
1705. Vranjic, Kaštela: Lukšić, Štafilić, predgrade Splita
1706. Otok Šolta, Split: duhovne vježbe za kler
1707. Makarska i okolica, Neretva, Dubrovnik
1708. Stonska i Dubrovačka biskupija
1709. Dubrovačka biskupija
1710. Trebinjska biskupija, s biskupom Righijem
1711. Dubrovačka i Korčulanska biskupija
- 1712.-1713. Obavlja službu vicerektora Dubrovačkog kolegija te pastoralno djeluje u gradu.
1714. Kotorska biskupija, Neretva, Dubrovnik
1715. Splitska nadbiskupija, u vizitaciji s nadbiskupom Cupillijem; Klis i okolica, Sinj i cijela Morlakija; Poljica: vizitacija i misije
1716. Zadarska nadbiskupija, otok Brač
1717. Zadarska nadbiskupija, Stonska i Dubrovačka biskupija, Splitska nadbiskupija, poluotok Pelješac
1718. Split, Omiš, Poljica, Trogir
1719. Korizmeni propovjednik u Omišu, otok Vis, Split, Trogir
1720. Korizmeni propovjednik u Skradinu, Šibenska biskupija, Murter, Zadarska nadbiskupija, Pag. Potkraj godine odlazi u Dubrovnik i tu ostaje do početka 1722. godine, a tada se – čini se – imao vratiti u Italiju; do toga ipak nije došlo
1722. Osorska biskupija, otoci Cres i Lošinj, Zadarska i Splitska nadbiskupija
1723. Skradin i Split, u biskupijskoj vizitaciji
1724. Split i Zadar.

Ovi kronološki i posve shematski podaci daju ipak barem neku sliku o misijskoj djelatnosti oca Della Belle. Dakako, on je kako smo vidjeli – izvan misija u strohome smislu bio vrlo pastoralno aktivan.

II.

Pisana i objavljena djela oca Della Belle

Dizionario italiano-latino-illirico, ²Venezia, 1728, Ragusa, 1785.

Principi elementari della Grammatica illirica, premessi al Dizionario Italiano-Latino-Illirico, ... ed ora di nuovo pubblicati. Nuova edizione Ragusa (Martecchini) 1837, 8°, pp. 112. (Prvi je put ta gramatika objavljena zajedno s Dizionarom)

Razgovori i pripovijedanja, ed. Matia Ciulic, can. spalat (Spalato, 1805.)

III.

Mišljenje Vladoja Dukata o Della Belli i njegovim djelima

»Toliko je zavolio i naučio hrvatski jezik, da je napose za misionare po balkanskim zemljama sastavio rječnik DIZIONARIO-ITALIANO-LATINO-ILLIRICO zajedno s gramatikom hrvatskog jezika. (Una breve grammatica per apprendere con proprietà la Lingua Illirica). Rječnik je gotov već g. 1718., ali je tiskan tek g. 1728. Na kraju se nalazi i latinsko-talijanski indeks.

Della Bella piše dubrovačkim narječjem, a u gramatici se ugleda i u Kašića. Da utvrdi pravo značenje hrvatskih riječi, donosi obilje citata, ponajviše iz pisaca i pjesnika dubrovačkih i dalmatinskih, uza znatan broj narodnih poslovice. Stoga je njegov rječnik uvijek bio dragocjen izvor za druge hrvatske leksikografe.

Drugo izdanje rječnika priredio je dubrovački kanonik Petar Bašić (1749-1814) u Dubrovniku 1785. On je dodao rječniku novih riječi (podosta kovanica, imena biljaka, zemljopisnih naziva; ima čak i ruskih i poljskih riječi) te promijenio u nekoliko talijanski i hrvatski pravopis djela. Ne može se reći da je Bašićevo izdanje bolje, iako je popravljeno i tehnički dotjeranije.

Gramatika je izašla i posebno.« (*Hrvatska enciklopedija*, Svezak IV., strana 622.)

IV.

Bibliografija o Della Belli

- G. L. CAMELLI D. I., *Breve ragguaglio della vita del P. Ardelio Della Bella d. C. d. G., missionario nella Dalmazia*, ed. (P. Tito Bottagisio) Modena 1888. 8° 94 p.
- D. FARLATI D. I., *Illyricum Sacrum III*, Venetiis, 1765, 522-523.
- S. BOSANAC, »Ocjena Dellabelline gramatike«, *Nastavni vjesnik IX* (1901) 529-561.
- V. DUKAT, »Katančićeva kritika izdanja Della Bellina rječnika«, *Rešetarov zbornik*, Dubrovnik 1931, 473-475.
- V. DUKAT, »Dubrovačko izdanje Della Bellina 'Dizionara'«, *Rad JAZU* 237 (1929), 235-272.
- M. VANINO D. I., »Ardelio della Bella...«, *Život* 18 (1937), 316-320, 362-374.
- Id., »Lovro Camelli i njegova povijest pučkih misija...«, *Vrela i prinosi* 12 (1941), 87-192.
- G. MAROTTI, »Il gesuita Ardelio della Bella, il francescano Gioacchino Stulli e i loro vocabolari«, *Sanctus Blasius III*, 7-9 (Ragusa, 1940), 51-52, 60-61, 66-68.
- F. GALINEC, *Isusovac Aedelio Della Bella i Vuk Stef. Karadžić*, Zagreb, 1944 (posebno izdanje *Vrela i prinosi* 3) 8° 46 p. (O narodnim poslovicama u Dizionaru, kasnije preuzete od Vuka.)
- A. CRONIA, »Contributo alla grammatologia serbo-croata«, *Ricerche slavistiche* 1 (1952), 22-37.
- M. VANINO D. I., »Četiri rječnika – četiri kulturna djela«, *Kalendar Srca Isusova i Marijina 1940*, 223-224 (kratko o D. rječniku).
- A. SAVANI D. I., »P. Ardelio Della Bella S. I.«, *Missioni della Compagnia di Gesù* 2 (1916), 415-416. Kasnije pretiskano u *Florilegio apostolico* I, 141-147.
- J. ANTOLOVIĆ D. I., *S duhovnim velikanima kroz advent i Božić*, Zagreb 1974, 40-43 (kratki životopis).